

Láttelelet

Egy elszalasztott lehetőség

Ez év március 11-én délután a Pest Megyei Önkormányzat képviselőtestülete 37 igen, 22 nem és 10 tartózkodás mellett úgy határozott, hogy a megye 400 millió forintos hitelt vesz fel – 28%-os kamatra –, és azt megkötés nélküli felhasználásra átadja Veresegyháza polgármesterének, aki vállalja egy 150 fős gyermekotthon felépítését 1994. augusztus 19-ére.

Vajon mi készítette a Népjóléti Irodát, a megyei szakembereket, a Népjóléti Bizottságot egy ilyen szakmai és gazdasági szempontból is rendkívül hátrányos változat előkészítéséhez és támogatásához, miközben többféle, ennél kedvezőbb lehetőség között választhatott volna. Lehetséges-e, hogy 1994-ben, azután, hogy a világ fejlettnak mondott részén 25 éve, de nálunk is több mint 10 éve folyik a nagy intézmények lebontása, a családi házas, lakásotthonos, az életközeli életforma kialakítása intézményes keretek között is, megépüljön egy újabb emlékműve a hozzá nem értésnek, cinizmusnak, önérdék-érvényesítésnek? Lehetséges-e, hogy a megyei, helyi, intézményi önállóság azt jelentse, nincsen szakmai, állampolgári kontroll a döntéseken, nem lehet a gyerekek képviselőjében fellépni? Valóban mindegy lenne, hogy mi történik 150 gyerekekkel? Ki fog felelősséget vállalni a döntésekért, és mikor fogalmazható meg személyi felelősség az elrontott, tönkretett életekért, elszalasztott lehetőségekért, elherdált közpénzekért?

AZ ELŐZMÉNYEK

3 olyan kastélyépületért, melyben gyermekotthon működik – a szobi, a vácdukai és a pomázi – a nagymarosi ún. kísérleti lakótelepet kérte a kormánytól a Pest Megyei Önkormányzat cserébe. A szobi otthont, mely visszakerül a lazarénus rend birtokába június 30-ig ki kell üríteni, mivel ott szeptembertől már egyházi iskola indul, a vácdukait - a Kincstári Vagyonkezelőnek kell ugyanebben az időpontban átadni, hogy eladhassák, a pomázi átmeneti otthont és a GYIVI-t pedig 1996-ig kell elköltöztetni. A cserébe kapott telep, eredetileg a vízlépcsőépítésre vállalkozott osztrák építőmunkások lakhelye lett volna, 19 épület, 38 lakással a Duna partján.

A megyei vezetés úgy látta, jó üzletet csinál, hiszen a gyerekek megnyugtatóan elhelyezhetőek e lakásokban, a pedagógusok és a személyzet állása megmarad, közel vannak a korábbi munkahelyükhöz, és a szolgálati lakások is megoldhatók. Nem számoltak azonban Nagymaros és a szakma egy részének ellenállásával.

A nagymarosiak több évtizedes hányattatás után – a vízlépcső építésének terve sokáig minden fejlesztést halasztott, a munkálatok megkezdése, abbahagyása és a tervezett korszerűsítések elmaradása komoly feszültségeket okozott a településen – úgy érezték, a készenléti lakótelepet mind a gyerekek, mind a falu szempontjából jobban is ki lehetne használni. Nagymaros korábban kedvelt üdülőhely volt, és adottságainál fogva a művészek is szívesen jöttek ide. A nagymarosiak szerették volna tehát, ha megkapják a telepet, és azt úgy hasznosíthatják, hogy munkahelyeket, fejlettebb infrastruktúrát és nagyobb ismertséget eredményezzen, ezzel legalább részben kompenzálva a több évtizedes megpróbáltatásokat. Ugyanakkor a gyerekek itteni elhelyezése ellen szólt számtalan érv, amelyeket a megyei terv

készítői nem akartak figyelembe venni. Az egyik az iskola szűkös kapacitása, a munkahelyek, szórakozóhelyek, középfokú tanintézetek hiánya. Nem hallgatható el, hogy az ott lakók nem találták megnyugtatónak, hogy egyik napról a másikra 140, majd később még 60 állami gondoskodásban élő fiatal költözik ide, akikről sokféle mendemonda kering, de tényszerű információk nem ismertek. A másik problémát a telep elhelyezkedése jelentette. Egyrészt a településen kívül, másrészt a tervezett bontási területen fekszik, a Duna pedig a tervezett beavatkozás következtében ezen a szakaszon különösen veszélyessé vált. Ez utóbbi két adottság kifejezetten veszélyeztette volna a gyerekek testi épségét. Az pedig, hogy nem a falu területén fekszik, éppen azt a pedagógiai célkitűzést hiúsította volna meg, hogy az itt élő fiatalok integrálódjanak a közösségbe, valódi élethelyzetekben nőjenek fel, ne izoláltan, mesterséges, zárt intézményi keretben, ami annyi jogos bírálatot váltott ki.

A magyar gyermekvédelem történetében mégis páratlan szakmai lehetőség került ezzel az ingatlancserével a megyei önkormányzat és a szakemberek kezébe. Kiválthatták volna a gyermekek és nevelők szempontjából alkalmatlan, rossz állapotú, drága fenntartású épületeket, és a nehéz gazdasági helyzet ellenére, komoly pénzösszeg felett rendelkezve – a lakótelep becsült értéke 315 millió forint – a szakma szabályai, a gyerekek és családjaik érdeke, a szakemberek optimális munkafeltételeinek figyelembevételével gyökeresen átalakíthatják az intézményi struktúrát, megteremtve egy korszerű és gazdaságosabban működtethető rendszert. Az ugyanis nem volt kétséges, hogy az épületegyüttes eladható, a pénz viszont – a kormánydöntés értelmében – kizárólag gyermekvédelmi célokra használható fel. Így tehát bármilyen szakmailag adekvát és a pénzkeretet meg nem haladó megoldás szóba jöhetett volna. Lehetőséget nyújtott volna ez a helyzet a megyei gyermekvédelem egészének átvilágítására, a struktúra, a szakember ellátottság és igény, a gyerekek be- és kikerülésének, kor- és nem szerinti összetételének, családi viszonyainak, lakóhelyének, eddigi életútjának elemzése alapján egy korszerű, a helyi és magyar, – esetleg nemzetközi – trendekkel számoló, hosszú távú terv kidolgozására, melynek alapjait le lehetett volna rakni.

Az átadásra kerülő intézményeken kívül a megyében az abonyi nevelőotthon és a főtí Károlyi István Gyermekközpont működik nagyintézményként, a központi csecsemőotthonon kívül. Pest megyében a 6 évvel ezelőtti Zsámbéki modellkísérlet okán az országos átlagot messze meghaladó számú hivatásos nevelőszülő van, és a GYIVI szerint igyeksenek is elősegíteni képzéssel, szupervízióval a nevelőszülői hálózat karbantartását, fejlesztését.

A Népjóléti Iroda munkatársai, a GYIVI megbízott igazgatónöje, aki egyben az iroda főtanácsosa is, egyetértésben a főjegyzővel és a közgyűlés alelnökével egy előterjesztést készített, melyet jóváhagyott a népjóléti bizottság. Eszerint korszerű, családi elhelyezési formát kívánnak kialakítani a nagymarosi lakótelepen, ahol a három intézményből összeköltöztetnék a gyerekeket, távlatilag a GYIVI-t is, szolgálati lakásokat kapna a nevelők egy része, és megvalósítanák a korszerű, önálló lakásotthonos formát. E tervezetben hivatkoznak holland szakemberek véleményére, akik nagyon támogatják ezen elképzelést, és a helyszínt is alkalmasnak találják. A mellékletben szereplő levelek és megállapodások tanúsága szerint a hollandok egy nevelőszülő felkészítő tanfolyamot és a felügyelők számára továbbképzést ígérnek. A közös munka tavaly befejeződött források hiányában. A leírtakban pontosan meghatározzák a majdani lakásotthon berendezését a teaszűrőig bezárólag, az átvenni kívánt dolgozókat, a kiváltandó szolgálati lakásokat, de sajnálatos módon a gyerekekről nem esik szó. Nem tudjuk meg korösszetételüket, iskolai végzettségüket, jelenlegi oktatási intézményüket, családi körülményeiket, korábbi lakóhelyüket és a szakmai, pedagógiai programot sem, amire az új koncepció épül.

Szemben a deklarált koncepcióval, a leírás és a megbeszélések alapján egyértelműen kitűnik, hogy nem családi elhelyezési formát hoznak itt létre, hanem egy újabb, indokolatlanul nagyméretű gyermekotthon, amelyben lakásotthoni bontásban, széles korhatárú, koedukált csoportokban éltek volna a gyerekek, és a testvérek is együtt lakhattak volna. Ez előrelépés a jelenlegi állapotokhoz képest, ám tekintetbe véve a helyi adottságokat, több okból sem elfogadható. Érthetetlen, hogy miért kellene létrehozni településhatáron kívül eső területen egy izolált nagyintézményt, és abban modellálni a családi formát.

Mintául (a megyei anyag szerint) részben a fóti Gyermekközpont szolgált, ahol azonban kizárólag a kényszerűség miatt oldották meg átépítéssel a lakásotthonok kialakítását (adott épületekben kellett a gyerekeket elhelyezni). A Gyermekközpont vezetésének minden törekvése arra irányul, hogy integrálják a településbe, kinyissák a korábban zárt gyerekvárost, a falu használja létesítményeit, iskoláit, miközben házakat, lakásokat vesznek a csoportoknak és a kikerülő fiataloknak a faluban, illetve más településeken, hogy valódi közösségben élhessenek a gyerekek. Tapasztalatok szerint, a korábbi folyosós rendszerrel összehasonlítva, ez a lakásotthoni forma sokkal jobb, de messze elmarad a különálló házakban, lakásokban elhelyezettek lehetőségeitől, mivel nehezen szüntethetőek meg éppen azok a hátrányok, amelyek az intézmény nagyságából és a korábbi gyakorlatból adódnak.

A tervezett nagymarosi gyermektelep elleni helyi és szakmai ellenérvek hatására több egyeztető megbeszélés jött létre. A Népjóléti Minisztérium nem rendelkezik semmiféle jogi vagy szakmai beleszólási lehetőséggel, így csak ún. jószolgálati tevékenységet vállalhatott, hogy összehozza a feleket, egyben külső szakértőket kért fel a helyzet elemzésére és alternatív megoldások kidolgozására. A későbbi megbeszéléseken – egyik esetben a Népjóléti Bizottság hívta meg a nagymarosiakat és a szakértőiket, másodsor a Nagymarosi Képviselőtestület a megyeieket – elhangzott, hogy Nagymaros ellenében nem telepítik a gyerekintézményt a telepre, de nyilvánvalóvá vált, hogy noha alternatív javaslatok kidolgozása volt az Iroda és a Népjóléti Bizottság feladata, nem akarnak semmilyen más formáról gondolkodni. Nyilvánvalóvá vált, hogy a megyei gyermekvédelemben dolgozó vezetők más mérlegelési szempontokat tartanak szem előtt, mint a szakma, és nem is dolgoztak ki pedagógiai koncepciót a tervezett intézményre, sem pedig átfogó megyei terveket; az előbbit a majdan felálló tantestületre bízzák. Ezt azért is aggályosnak éreztük, mivel adottak voltak a leendő tantestület tagjai, és a gyerekek is túlnyomórészt ismertek.

Valamennyi megbeszélésen felvetődött, hogy alternatív javaslatokat kellene kidolgozni, mind a helyre, mind pedig az ellátási formára vonatkozóan. Egy lehetséges változatot, amelyet a minisztériumi megbeszélésre készítettem, valamennyi érintettnek eljuttattunk, beleértve a képviselőket is. Később Csáky Lászlóval, a fóti Gyermekközpont igazgatójával részletes szakmai és gazdaságossági számításokkal kiegészített tervezetet dolgoztunk ki, amelyet a döntést hozó közgyűlési tagok ismét kézhez kaptak. E tervezet koncepciója szerint, figyelembe véve Pest megye rendkívül nehéz adottságait, több településen kellene nagyméretű családi házakat vásárolni, amelyekben az optimálisnak nevezhető 8-10 gyerekből álló csoportok élnének bejáró nevelőkkel, akik ugyanolyan munkarendben, mint a gyermekotthonokban működő lakásotthonban, ellátnák a rájuk bízott fiatalokat. Szervezetileg kötődhetnének a tervezett 3 regionális központhoz – a jelenleg Pomázon működő, de 1996-ig megszüntetendő GYIVI helyett – illetve a hozzájuk közelebb eső gyermekotthonhoz, Fóthoz és Abonyhoz. E megoldás szakmai tartalma szerint megvalósítja a megyeiek által is elvileg preferált családi jellegű elhelyezést, ugyanakkor megszünteti a koncentrált nagyotthoni hátrányokat. Nem nevelőszülői, illetve hivatásosok bentlakásán alapul a koncepció, hanem

azon a Nyugat-Európában és a tengerentúl jól bevált és elfogadott gyakorlaton, hogy a kisintézményi forma – hiszen minden ilyen családi ház egy-egy kis intézmény – jobban szolgálja a gyerekek érdekeit, és gazdaságosabb is.

Szakmai szempontból Magyarországon aránytalanul kevés figyelem esik még mindig a családból kiemelt gyerekek eredeti környezetére, illetve e környezet rehabilitálására és a kapcsolattartásra a távollét alatt. Ennek okaira e cikk keretében nem tudunk részletesen kitérni, de utalnánk arra, hogy amíg nem lesz valamennyi, krízisbe kerülő család, gyerek esetén szakmai terv és team-munka annak kimunkálására, hogy milyen lépések szükségesek a probléma megoldására, addig nincs esély arra, hogy ne ad hoc döntések és folyamatok játszódjanak le, megtervezett kimenet, szabályozott gondozás helyett. Esetünkben például aszerint kellene megválasztani a gyerekek lakhelyét, intézményi elhelyezését, hogy iskolájuk, leendő munkalehetőségük, szülei, rokonaik lakhelye hol van a megyén belül. Tekintetbe lehetne venni a hazautazások gyakoriságát, pedagógiai jelentőségét, a korábbi iskola közelségét, megóvva ezzel a gyereket az iskolaváltástól stb.

E decentralizált modell mellett szól az is, hogy a helyi szakemberek, iskolák függvényében lehet például speciális otthont kialakítani ott, ahol mód van magatartászavarok kezelésére, speciális felzárkóztatásra, mozgássérültek vagy fogyatékosok foglalkoztatására, terápiájára. Ez azt jelenti, hogy megtakarítható sok utazás, extra költség, illetve elkerülhető, hogy a gyerekek egy része ne jusson hozzá a számára fontos szolgáltatásokhoz, „várólistán” legyen a speciális ellátást nyújtó, de mindig túltelített intézményekben. Ugyanakkor lehetséges e kiscsoportos otthon formájában a más milyenségek tolerálása, integrált nevelés, szemben a mai gyakorlattal, ami változatlanul szegregál.

Komoly közösségi támogatást is remélhetnének e családi házas elhelyezésben a gyerekek, mert a településenkénti 1-4 háznyi állami gyerek könnyen elfogadtatható, személyes kapcsolat alakul ki a szomszédsággal, és nem különül el az intézmény, mint a tömeges elhelyezés esetén. A gyerekek ugyanabba a boltba, discóba, orvosi rendelőbe járnak, hasonló házakban laknak, megközelíthetőbbek. Az iskola is könnyebben fogadja be a néhány problémás gyereket, a struktúrát teljesen megbolygató tömeggel szemben. Álszentség lenne nem beszélni erről, még akkor is, ha ma már az iskolák egy része a fejkvóta miatt könnyebben enged. De éppen Pest megyében sok rossz tapasztalat van a korábbi évekből is az iskolák ellenállásáról és a kétféle rendszer átjárhatatlanságáról. A belső iskola – külső iskola vita egyik sarkalatos pontja ez. A nagymarosi iskola igazgatónőjének egyik jogos érve volt az odatelepülés ellen, hogy nemcsak a teremhiány okozna gondot, hanem a várható 80 gyerek a meglévő 100 veszélyeztetett mellett, akik megváltoztatják az iskola jellegét. Erre persze van megoldás, ha speciális osztályok indulhatnak, kislétszámú tanulócsoporthoz, és státusokat, meg persze pénzt kap az iskola, de a rendszer rigiditása és a jelenlegi szabályok mellett ez elképzelhetetlen.

A gazdasági szempontokat nem hagyhatjuk figyelmen kívül, és egyre kevesebben vállalják, hogy ezt ne tekintsék szempontnak a gyerekek érdekeit említve. Természetesen mindenekelőtt a gyerekek és a szakmai szempontok veendő figyelembe, de attól, hogy valami olcsóbb, nem szükségszerűen rosszabb is. Számításaink szerint a szükséges kb. 20 családi ház 150 millió forintba kerülne, mivel a megye területén az árak nagy szóródást mutatnak, és komoly kínálati piac van. Tekintetbe vettük a szóba jöhető településeket, így fontos szempont volt, hogy a megszűnő intézményekhez közel is tervezzünk házakat, a gyerekek igényeinek jelenlegi iskolájának és a most ott dolgozók elhelyezésének figyelembevételével. Nagymaros maga is ajánlott 3 házat, ezzel is kifejezve, hogy nem a gyerekek ellen, hanem a 150-200, a telepre helyezett gyerektömeg ellen van kifogása.

Az intézmények, házak fenntartási költségei, még optimális 4-5' fős ellátó csoportot számítva sem haladják meg a jelenlegi, illetve a tervezett költségeket.

A gyermekvédelmi szempontokon túlmenően figyelembe kellett venni a jelenleg az otthonokban dolgozók továbbfoglalkoztatási lehetőségeit és a kiváltandó szolgálati lakások megvásárlását is. Tervezetünk értelmében valamennyi, jelenleg pedagógusként, illetve gyermekfelügyelőként dolgozót foglalkoztatni tudna az új rendszer, és a szolgálati lakás is megoldható, akár a jelenlegi lakóhelyen, akár a választott új munkahelyen.

Egy kötelező továbbképzést a lakásotthoni formának megfelelő szakmai ismeretekkel előkészítettünk, ami szervesen kapcsolódhatna a Gyermekközpontban harmadik éve sikeresen folyó belső továbbképzésekhez. Erre nagy szükség van, hiszen az önellátó, családi forma másfajta megközelítést, kooperációt és készségeket követel, amiket el kell sajátítani, és amelyhez érdemi segítség az előzetes felkészítés.

A megyeiekkel folytatott megbeszéléseken egyetlen egy szakmai érv sem hangzott el a fenti koncepcióval kapcsolatosan, igaz kérdés sem. Úgy tűnt, valamilyen okból nincs mód más jellegű megközelítésre, a gyerekek érdekeinek artikulálására, szakmai vitára, sőt többször is elhangzott, hogy a szakmai kérdések meghaladják a nagymarosi iskola-igazgatónő kompetenciáját. Noha a nagymarosiak számos szakembert meghívtak –: pszichológusokat, neveléstudományi szakembert, szociológust – és szerettek volna érdemi beszélgetést folytatni és kompromisszumos megoldást találni, a megyeiek elégségesnek találták saját munkatársaikat, és nem kívántak érvelni.

A megyei közgyűlés több órás vita után döntött, melynek keretében több település kínált fel megoldásokat, így Zsámbék és Kemence is. Vác is felajánlotta segítségét, ahol találtak alkalmas épületeket, 60 millió forintért megoldható lett volna a gyerekek elhelyezése (és közel van mindkét megszüntetendő intézményhez). A gazdasági bizottság előre elhatárolta magát a döntéstől mondván, nincsenek gazdaságossági számítások, és további 60 millió forintot ígértek rá a korábbi 340 milliós összegre... Visegrád polgármestere pedig tiltakozásul lemondott képviselői mandátumáról. Végül a Veresegyházi polgármester ajánlatát fogadták el, amelynek értelmében a falutól kieső egyik dűlőben építik fel az intézményt – Gyermekliget néven –, melynek tervezése most kezdődik, költségelemzése nincsen, de amelynek ünnepélyes megnyitójára valamennyiüket meghívta a jelenlévő győztes augusztus 19-én, délelőtt 10 órára.

Herczog Mária